

ἀρχαιότερον τὸ δὲ ὑστερώτερον, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἴσταται τὸ ἡμέτερον ἀγαλμάτιον.

Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχουσιν ἔροι συγκρίσεως ἀκριβέστεροι καὶ προσεχέστεροι; Ἄς παραβάλωμεν τὸ ἡμέτερον ἀγαλμάτιον πρὸς τὸ ἐκ τοῦ Πτώου¹. Ἡ καθολικὴ τοῦ προσώπου καμπυλότης, τὸ σχῆμα τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ρινὸς καί, ἐφ' ὅσον εἶνε δυνατὸν νὰ διακρίνη τις, τὸ περίγραμμα τοῦ στόματος εἶνε τὰ αὐτά. Τὰ δύο ἄρα ἔργα ἐκ τῆς αὐτῆς προέρχονται χρονικῆς περιόδου. Ἐξ ἄλλου δὲ οἱ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως «Ἀπόλλωνες» ὑπ' ἀρ. 6572 καὶ 6566 πλειότερον προσπελάζουσι τῷ ἡμέτερω ἀγαλματίῳ. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι εἶνε προδήλως τῶν νεωτέρων χαλκῶν ἀγαλματίων τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει εὑρεθέντων, ἐξαιρουμένων τινῶν ἀγαλματίων ἅτινα εἶνε μὲν ἀττικά ἀλλ' ἐποιήθησαν προφανῶς κατὰ νεώτερα ὑποδείγματα αἰγιναιῶν ἢ ἀργεῖα καὶ σικυώνια, δὲν δύναμαι νὰ ἐκλάβω αὐτοὺς ὡς προερχομένους ἐξ ἐποχῆς προγενεστέρας τῶν πρώτων χρόνων τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος· εἰς ταύτην ἄρα τὴν χρονικὴν περίοδον δυνάμεθα νὰ τάξωμεν τὸ ἡμέτερον ἀγαλμάτιον.

Ἄν ὁ ἐκ Πτώου Ἀπόλλων εἶνε ἔργον τῶν αὐτῶν χρόνων καὶ τοῦ αὐτοῦ τρόπου ἐργασίας, ὡς ἐπειράθημεν νὰ δείξωμεν, τὸ γεγονός, ἢ ὑπαρξίς δηλ. ἐν Βοιωτίᾳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος ἔργου προφανῶς αἰγιναιῶν, εἶνε ἀρκούντως ἐνδιαφέρον. Ἄλλα ἐν τῷ ἱερῷ εὑρεθέντα χαλκᾶ ἀγαλμάτια εἶνε ἰωνικὰ καὶ πιθανώτατα χαλκιδικὰ¹. Ἄλλ' ἂν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος ἀπετάθη τις οὐχὶ εἰς τὴν πλησιέστατα κειμένην Χαλκίδα ἀλλ' εἰς τὴν σχετικῶς μεμακρυσμένην Αἴγιναν, ὁ λόγος τούτου θὰ εἶνε ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν κατεσκευάζοντο πλέον ἐν Χαλκίδι χαλκᾶ ἀγαλμάτια. Ἡ χαλκιδικὴ ἄρα βιομηχανία εἶνε, ὡς καὶ πρότερον εἰκαζόντινες, προγενεστέρα τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος. Μόνον περὶ τὴν 500 π. Χ. ἤρξατο διαδιδόμενη καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἰδίως κατὰ τὴν Βοιωτίαν, ἡ φήμη καὶ ἡ ἐπίδρασις τῶν αἰγιναιῶν χαλκουργῶν καὶ γλυπτῶν.

Τῆ 19^α Μαΐου 1895

A. DE RIDDER

ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΕΞ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

(πίναξ 8)

Ὁ πίναξ 8 εἰκονίζει ἀνάγλυφον εὑρεθὲν ἐν ταῖς ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαυρίᾳ ἀνασκαφαῖς εἰς ἀπόστασιν πεντήκοντα περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο εἶνε πεποιημένον ἐκ πεντελησίου μαρμάρου καὶ ἔχει τάσδε τὰς διαστάσεις: Ὑψος 0,62, μῆκος 0,94 καὶ ἄνω (κατὰ τὸ κυμάτιον) 1,09, πᾶχος 0,19 καὶ ἄνω (κατὰ τὸ κυμάτιον) 0,27². Δὲν εἶνε δὲ αὐτοτελὲς ἀλλὰ μέρος ὄλου τινὸς ἐκ τεσσάρων τοῦλάχιστον πλακῶν ἀποτελουμένου, εἶνε δηλ. ἢ μία τῶν πλευρῶν μνημείου τινός, οὗ καὶ αἱ τέσσαρες, ὡς φαίνεται,

πλευραὶ ἐκοσμοῦντο ἀναγλύφοις μορφαῖς. Τοῦτο δηλοῦται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ προκειμένη πλάξ φέρει πρὸς τούτοις ἀνάγλυφα καὶ κατὰ τὰς δύο στενάς πλευράς, ἃ ἀπετέλουν προφανῶς συνέχειαν τῶν ἐν ταῖς παρακειμέναις πλευραῖς τοῦ μνημείου ἀναγλύφων παραστάσεων. Φέρει δ' αὐτὴ καὶ ὅπας κατὰ τὴν ἄνω πλευράν, δι' ὧν συνεδέετο διὰ σιδηρῶν δεσμῶν μετὰ τῶν παρακειμένων πλακῶν.

Ἐν τῇ μεγάλῃ πλευρᾷ τῆς προκειμένης πλακὸς εἰκονίζονται δύο μορφαί, ἢ μὲν καθήμενη, ἢ δὲ ἴσταμένη. Ἡ ἐπὶ θρόνου μεγαλοπρεπῶς καθήμενη μορφή εἶνε προφανῶς ὁ Ἀσκληπιός, διότι μεγάλην ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὰ ἐν ταῖς αὐταῖς ἀνασκαφαῖς εὑρεθέντα δύο ἀνάγλυφα τοῦ Ἀσκληπιοῦ τὰ ἐν τῇ Ἐφημερίδι ταύτῃ (1894, πίναξ 1) δημοσιευμένα.

¹ B. C. H., 1886, πίν. 9 et 1888, πίν. 11.

¹ B. C. H., 1887 πίν. 12.

² Τοῦ ἀναγλύφου τούτου ἔχει δημοσιευθῆ εἰκὼν ἐν τῷ ἀρτίως ἐκδοθέντι ὑπὸ τῶν Defrasse καὶ Lechat συγγράμματι «Épidaure». Paris, 1895, σ. 87.

Δέον μάλιστα να δεχθώμεν ότι και οὗτος ὁ Ἀσκληπιὸς ἔχει τὴν καταγωγὴν του ἐκ τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τοῦ Θρασυμήδους, σὺν τῇ διαφορᾷ ὅτι δὲν προσεγγίζει τοσοῦτον τῷ πρωτοτύπῳ ὅσον τὰ δύο μνημονευθέντα ἀνάγλυφα, διότι διάφορον ἔχει τὴν διάθεσιν τῶν χειρῶν καὶ τὴν δεξιὰν ἔχει οὕτως ὑψωμένην ὡς εἰ ἐστήριζεν αὐτὴν οὐχὶ ἐπὶ βάρβδου ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ σκῆπτρου. Σημειωτέον ὅτι ἡ βάρβδος ἢ τὸ σκῆπτρον ἦτο χρώματι τὸ πάλαι δεδηλωμένη. Ἡ δὲ πρὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἰσταμένη γυναικεία μορφή, ἥτις διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς ἀνεῖχεν ὑπὲρ τὸν ὤμον τὸ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ἀνελκόμενον ἱμάτιον, τὴν δὲ ἀριστερὰν ἔχει καθειμένην κατὰ τὰ πλάγια συσφιγγούσα τὸ διπλούμενον ἐκεῖ ἱμάτιον, εἶνε, ὡς φαίνεται, ἡ Ὑγίεια, ἥς τὸν γνωστὸν τοῦτον τύπον ἐν ἄλλοις μνημείοις καὶ ἰδίως ἐν τοῖς ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ τῶν Ἀθηνῶν εὐρεθεῖσιν ἀναγλύφοις βλέπομεν.

Ἐν τῇ πλαγίᾳ ἀριστερᾷ πλευρᾷ, πρὸς τὴν γωνίαν, εἰκονίζετο Νίκη, ἥτις τοσοῦτον ἔκτυπος ἦτο ὥστε ἀποσπασθείσης αὐτῆς ἔμειναν ἐν τῷ λίθῳ μόνον αἱ πτέρυγες καὶ λείψανά τινά τοῦ ἱματίου. Ἐν δὲ τῇ πλαγίᾳ δεξιᾷ πλευρᾷ εἰκονίζεται βαδίζουσα γυναικεία μορφή, ἀρχαῖζουσα τὴν τέχνην, ἥτις τὴν μὲν ἀριστερὰν ἔχει καθειμένην, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς κρατεῖ μόνωτόν τι ἀγγεῖον, εἶδος οἰνοχόης. Τίς ἢ μορφή αὕτη, ἢ σύζυγος ἴσως τοῦ Ἀσκληπιοῦ Ἠπιόνη ἢ ἄλλη τις, ἄγνωστον.

Ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας τοῦ ἀναγλύφου τούτου, σημειωτέον ὅτι ὁ τεχνίτης δὲν διέπλασεν αὐτὸς τὰς μορφὰς ἐλευθέρως ἀλλ' εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὑποδείγματα, ἔργα προγενέστερα. Ὡς πρὸς τὴν παράστασιν τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἶχεν ὑπ' ὄψιν, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, αὐτὸ τὸ ἐν τῷ ναῷ τοῦ θεοῦ ἰδρυμένον χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Θρασυμήδους. Ὡς πρὸς τὴν Νίκην, ἥτις ἐν ὀρμητικῇ πτήσει εἰκονίζετο, (ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν σωζομένων ἐν τῷ λίθῳ τεμαχίων τοῦ ἀνεμιζομένου ἱματίου αὐτῆς), ὁ τεχνίτης δυνατὸν νὰ ἀπέβλεψεν εἰς αὐτὰς τὰς Νίκας, αἵτινες ἀπετέλουν ἀκρωτήρια τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἢ τοῦ τῆς Ἀρτέμιδος¹. Ὁ τύπος δὲ τῆς Ὑγείας ἔχει τὴν ἀρχὴν του βεβαίως ἐξ ἐπισήμου τινὸς ἔργου, ὡς δῆλον γίνεται ἐκ τῆς

¹ Ἴδε Cavvadias: Fouilles d'Épidaure, τόμος I, πίναξ X, ἀρ. 4-3 καὶ πίν. XI εἰκ. 12. Πρὸβ. καὶ εἰκ. 19.

συχνῆς ἐπαναλήψεως τοιοῦτου τύπου. Τέλος δὲ αὐτὴ ἢ ἀρχαῖζουσα τὴν τέχνην γυναικεία μορφή ἀριδῆλως δεικνύει ὅτι ὁ τεχνίτης ἔβαινε ἐκλεκτικῶς ἐν τῇ ἀπομιμῆσει διαφόρων ἔργων. Ἄν μὴ εἶχεν ὑπ' ὄψιν πρωτότυπὸν τι ἀρχαϊκῆς τέχνης, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ εἰκόνιζε τοσοῦτον ἀρχαῖζουσαν μορφήν ἐν τῷ αὐτῷ ἀναγλύφῳ, ἐν ᾧ εἰκονίζει μορφὰς ἀναγομένας εἰς τὴν Δ^{ης} π. X. ἑκατονταετηρίδα.

Ἐκ τῆς παραβολῆς δὲ τοῦ ἀναγλύφου τούτου πρὸς τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα δύο ἀνάγλυφα τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ περισωθέντα ἡμῖν ἀγάλματα ἐκ τῶν ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ¹ γίνεται δῆλον ὅτι τοῦτο εἶνε μὲν ἔργον ὑποδεέστερον ἐκείνων, ἐποιήθη ὁμοίως καὶ αὐτὸ ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἀκμῆς τῆς τέχνης, ληγούσης τῆς Δ^{ης} ἢ τοῦλάχιστον ἀρχομένης τῆς Γ^{ης} ἑκατονταετηρίδος. Ὡς ἔργον χειρωνακτικὸν ἔχει ἀτελείας τινάς· ὁ Ἀσκληπιὸς λόγου χάριν εἶνε δυσαναλόγως μικρὸς ἐν σχέσει πρὸς τὸν μέγαν καὶ βαρὺν θρόνον, ἐφ' οὗ οὐχὶ ἀναπαυτικῶς καί, δυνατὸν εἰπεῖν, ἀσφαλῶς κάθηται, καὶ τὰ σκέλη αὐτοῦ εἶνε πλέον τοῦ δέοντος μακρά, ἀλλ' ἢ πτύχωσις τοῦ ἱματίου εἶνε ἀμεμπτος· ἐπίσης δ' ἀμεμπτος εἶνε ἡ Ὑγίεια καὶ ὡς πρὸς τὸν ἱματισμὸν καὶ ὡς πρὸς τὴν διάθεσιν τῆς ὅλης μορφῆς.

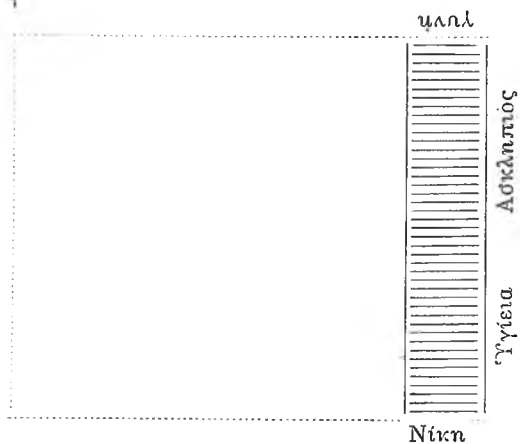
Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι ἡ προκειμένη πλάξ ἀπετέλει τὴν μίαν τῶν πλευρῶν μνημείου περικεκοσμημένου ἀναγλύφου. Τὸ μνημεῖον τοῦτο θὰ ἐδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἦτο βωμός, ἀλλ' εἰς τοιαύτην ὑπόθεσιν προσκρούει ἡ Νίκη, ἥς ἢ ἐν βωμῷ ἀπεικόνισις δὲν δύναται νὰ ἔχη λόγον τινά. Αὐτὴ ἢ παράστασις τῆς Νίκης βοηθεῖ ἡμᾶς εἰς τὴν ἐξακριβώσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος μνημείου. Τὸ προκειμένον δηλ. ἀνάγλυφον θὰ ἀπετέλει τὴν μίαν τῶν πλευρῶν βήθρου μνημείου ἰδρυθέντος πρὸς ἀνάμνησιν νίκης, ἣν ἐνίκησέ τις ἐν τοῖς ἐν τῷ ἱερῷ τελουμένοις ἀγῶσι. Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν μεγάλων Ἀσκληπιείων ἐτελοῦντο ἐν τῷ ἱερῷ, ὡς γνωστὸν, ἀγῶνες φθιτικοὶ καὶ μουσικοὶ², ἀθλητικοὶ δὲ ἀγῶνες ἐτελοῦντο ἐν τῷ σταδίῳ ἀπὸ τῆς Δ^{ης} ἑκατονταετηρίδος³.

¹ Ἴδε Fouilles d'Épidaure, πίν. XI.

² Πλάτων, Ἰων 530 A.

³ Ὅτι τὸ ἐν τῷ ἱερῷ στάδιον, τὸ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀποκαλυπτόμενον, ἦτο λίαν ἐνωρίς ἐν χρῆσει, ἀπὸ τοῦ πρώτου τοῦλάχιστον ἡμίσεος τῆς Δ^{ης} ἑκατονταετηρίδος, ἐγνώσθη ἐκ βάρου κατὰ χώραν ἐν αὐτῷ εὐρεθέντος, ἐν ᾧ ἦτο ἰδρυμένον ἄγαλμα ποιηθὲν ὑπὸ τοῦ

Θὰ ἀπετέλει δὲ ἡ προκειμένη πλάξ οὐχὶ τὴν πρόσοψιν ἀλλὰ τὴν δεξιᾶ τῷ θεατῇ πλαγίαν πλευρὰν τοῦ βάρου, ὡς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῶν ἐξῆς: Ἡ ἐν τῇ ἀριστερᾷ πλαγίᾳ πλευρᾷ τῆς ὑπ' ἐξέτασιν πλακὸς εἰκονιζομένη Νίκη ἦτο ὅλως ἔκτυπος· ὀλιγώτερον ἔκτυποι εἶνε αἱ μορφαὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ὑγείας, λίαν δὲ πρόστυπος εἶνε ἡ ἐν τῇ δεξιᾷ πλαγίᾳ πλευρᾷ ἀρχαίζουσα τὴν μορφήν γυνή. Αἱ τοιαῦται διαφοραὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐξεργασίας τῶν ἀναγλύφων τούτων ἐξηγοῦνται, φρονῶ, ἐκ τῶν διαφόρων θέσεων, ἃς ταῦτα εἶχον ἐν τῷ μνημείῳ. Εὐλόγον δηλ. εἶνε νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὰ ὅλως ἔκτυπα ἀνάγλυφα, ὡσπερ ἡ Νίκη, ἐκόσμου τὴν πρόσοψιν τοῦ βάρου, ἐν ᾧ τὰ ὅλως πρόστυπα καὶ οἰονεὶ πάρεργα, ὡσπερ ἡ ἀρχαίζουσα τὴν μορφήν γυνή, ἐκόσμου τὴν ὀπισθίαν αὐτοῦ πλευράν. Κατὰ ταῦτα τὸ ἐξῆς διάγραμμα δεικνύει τὴν θέσιν, ἣν ἡ προκειμένη πλάξ κατεῖχεν ἐν τῷ βάρῳ:

Ἐν τῇ προσόψει τοῦ βάρου, ἐν ἣ ἡ Νίκη, εἰκονίζετο ἴσως αὐτὸς ὁ ἀγὼν καὶ ὁ νικητὴς στεφανούμενος ἢ μέλλων νὰ στεφανωθῇ ὑπὸ τῆς Νίκης. Ἐν τῇ ἀριστερᾷ πλευρᾷ θὰ ὑπῆρχεν ἄλλη τις σχετικὴ τῷ ἀγῶνι παράστασις. Ἐν τῇ δεξιᾷ πλευρᾷ εἰκονίζετο σὺν τῇ Ὑγείᾳ ὁ Ἀσκληπιός, ὁ προστάτης τῶν ἀγῶνων καὶ ὁ ἄρχων ἐν τῷ ἱερῷ, (διὰ τοῦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἐστήριζε τὴν δεξιάν ἐπὶ τῆς ῥάβδου αὐτοῦ, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, ἀλλ' ἐπὶ σκῆπτρου). Ἐν τῇ ὀπισθίᾳ πλευρᾷ δυνατὸν νὰ εἰκονίζετο ἡ σύζυγος ἴσως τοῦ Ἀσκληπιοῦ Ἡπιόνη καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ. Γνωστὸν δὲ ὅτι πρὸς τῇ Ὑγείᾳ καὶ τῇ Ἡπιόνῃ ἐλατρεύοντο ἐν τῷ ἱερῷ καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἐν ταῖς ἐν αὐτῷ ἀνασκαφαῖς εὐρέθη ἐπιγραφή τῆς Εἰς ἑκατονταετηρίδος ἀναθηματικῆ εἰς τὸν Μαχάονα (ἴδε *Ἐφημερίς Ἀρχαιολογική*, 1894, σ. 22, ἀρ. 16). Ἐν δὲ τῇ ἐν Fouilles d'Épidaure, I, σ. 32 ἀρ. 4, ἐπιγραφῇ ἀναφέρονται τὰ τέκνα τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὡς συμπάρεδρα τῷ πατρὶ ἐν ταῖς γινομέναις ἐν τῷ ἱερῷ θεραπείαις. Ἐν στ. 5-6 εἴρηται: «πρὶν γὰρ σὰς ἐς χέρας ἐλθεῖν σῶν τε τέκνων, κείμαι νόσου ὑπὸ στυγεραῆς», κτλ. Τοιαύτην ιδιότητα τῶν τέκνων τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὑποδηλοῖ καὶ ἡ θεραπεία Ἀρισταγόρας τῆς Τροζανίας, ἡ ἐν τῇ ἐτέρᾳ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν ἰαμάτων (Fouilles d'Épidaure, I, ἀρ. 2, στ. 10-19) περιγραφομένη.

Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ.

τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Ἀσκληπιοῦ ποιήσαντος Θρασυμήδους, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ ἐπιγραφῆς:

Χαρμαντίδα[ς -]αδα Ἐπιδαύριος
Ἀπόλλωνι Ἀσκληπιῶι ἀνέθηκεν.
Θρασυμήδης ἐποίησεν.

(ἴδε Πρακτικὰ τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1894, σ. 13).

ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΕΞ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ